

”Tilburg behoudt zijn gezicht”

door drs. A. Plevoets, voorzitter gemeentelijke monumentencommissie

Nadat vooral in de zestiger en zeventiger jaren veel karakteristieke gebouwen en plekjes in Tilburg gesneuveld waren, groeide het besef dat de cultuurhistorische waarden die Tilburg nog restten, behouden dienen te blijven. Mede naar aanleiding van het Europees Monumentenjaar 1975 en de sloop van het unieke complex Pieter van Dooren, werd in 1976 een begin gemaakt met een gemeentelijk monumentenbeleid.

De eerste jaren was de monumentencommissie, aan wie de advisering omtrent het beleid toevertrouwd was, druk doende door middel van snelle acties waardevolle panden en ensembles veilig te stellen. Een eerste omvattender project betrof een onderzoek naar het textielindustriële erfgoed; ¹⁾ dit resulteerde in de bescherming en restauratie van het zogenaamde Mommerscomplex in de Goirkestraat, nu dienst doende als monumentaal onderkomen voor het Nederlandse Textielmuseum.

De structurele aanpak kreeg de overhand in 1982 toen de commissie een totaal-visie op monumentenzorg in Tilburg presenteerde.²⁾ Hierin suggereerde zij de aandacht te gaan concentreren op een aantal categorieën van objecten die in de Tilburgse situatie als karakteristiek en waardevol kunnen gelden: objecten in verband met industrie en handel, de katholieke samenleving en religie, de onderwijsgeschiedenis, het oeuvre van Tilburgse architecten, en objecten die de nederzettingsgeschiedenis van de stad illustreeren. Bij dit laatste valt vooral te denken aan lintbebouwde structuren, driehoekige pleinen, ensembles. In een projectmatige aanpak van het monumentenbeleid sinds 1983 werd de prioriteit verlegd van individuele bescherming naar ensemble-bescherming, waarmee vooral de laatstgenoemde categorie extra accent kreeg.³⁾

Na bijna 10 jaar gemeentelijk monumentenbeleid kan vastgesteld worden dat er goede resultaten zijn geboekt. Behalve de ca. 50 door het Rijk beschermde objecten zijn ca. 150 objecten door plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst beschermd. In 1983 werd een beschermd stadsgezicht aangewezen: de Oude Heikant. Met dit laatste

behoort Tilburg landelijk gezien tot de avant-garde in een gedecentraliseerd monumentenbeleid.

Toch zijn er ook nog knelpunten te signaleren: voor diepgaander onderzoek en grondige inventarisatie van alle waardevolle objecten was de ambtelijke ondersteuning kwantitatief ontoereikend; een adequaat monumentenbureau ontbreekt. Ten aanzien hiervan is zelfs een bezuiniging doorgevoerd die in 1986 heeft geleid tot 0,8 structurele formatieplaats. Verbreding hiervan zal een conditie sine qua non zijn om de resultaten van het beleid in de toekomst nog gestalte te kunnen geven. De stationering van het aandachtsgebied monumentenzorg binnen de dienst Publieke Werken is in dezen enigszins hoopvol. De politieke wil zal nog duidelijk geuit moeten worden.

Inhoudelijk zijn de vooruitzichten rooskleuriger. De voorliggende brochure wil onder andere een ondersteuning betekenen voor het voorstel van het college van B&W aan de gemeenteraad om drie beschermde stadsgezichten aan het bestaande toe te voegen. In combinatie hiermee zal een subsidieverordening worden voorgesteld die eigenaren wil helpen bij monumentaal verantwoord onderhoud c.q. restauratie van het pand. De lijst van individuele beschermde objecten zou met ca. 35 kunnen worden uitgebreid. Hoewel deze limitering arbitrair is, is bij de keuze van deze objecten zoveel mogelijk rekening gehouden met de situering in een ensemble en daarmee met het benadrukken van de meerkernige ontwikkelingsgeschiedenis van de stad.

Wat te beschermen in een stadsgezicht?

Bij de bescherming van een stads-

gezicht ligt – anders dan bij individuele objecten – de nadruk sterk op de waarde van de structuur en de ensemble-waarde van de bebouwing. De structuur dient dan gezien te worden als ruimtelijke uitdrukking van de nederzettingsontwikkeling van Tilburg. Voor de huidige stad vergroot de oude structuur de herkenbaarheid en de beleving van het eigen karakter van Tilburg. De keuze voor Oude Markt-Nieuwlandstraat, Wilhelminapark en Veldhoven doet recht aan de meerkernige opbouw van de oude stad. De genoemde gebieden bevatten objecten uit een aantal van de speciale categorieën die in de visie van de monumentencommissie voor Tilburg van belang zijn (men leze de betreffende hoofdstukken in de brochure). Aangezien het vooral 19e- en 20e-eeuwse gebouwen betreft, wordt hiermee tegemoetgekomen aan de nationaal geuite wens om in de monumentenzorg meer aandacht te schenken aan de ”jongere monumenten”. Elk genoemd gebied bevat daarbij ook ”monumenten van bedrijf en techniek”, een ander recent aandachtsveld in de landelijke monumentenzorg.⁴⁾

Wat beogen met bescherming?

Het beschermd stadsgezicht als juridisch instrument laat toe niet alleen monumenten maar ook hun omgeving adequaat en gedetailleerd te beschermen. De detaillering van de bescherming dient in relatie gezien te worden tot de cultuurhistorische waarde van de desbetreffende structuur en/of objecten. Door nuanceren in het bestemmingsplan van een stadsgezicht aan te brengen, bv. naar zoning (cf. ”Oude Hiekant”) en door gebruik te maken van classificatie van objecten, bv. in de zin van ”individueel te beschermen – beeldbepalend – beeldindifferent”, zijn verschillende graden van bescherming toe te passen. Deskundige advisering vanuit de monumentencommissie moet hiervoor borg staan.

Nieuwe ontwikkelingen moeten mogelijk blijven. Het historisch weefsel van een oude stad kende vaak een eeuwenlange ontwikkeling, die nu niet mag worden stopgezet. Er dient echter op toegezien te worden dat ze geen onrecht doen aan de cultuurhistorische waarden die als randvoorwaarde gelden. Het gaat daarbij niet om nostalgie, historisering, nieuwe "kneuterigheid" e.d. Ieder plan, betreffende de bebouwing of de inrichting van open ruimten, moet bestudeerd

worden in samenhang met de eisen die de omgeving stelt, en met de eisen die de moderne functies stellen en beoordeeld worden op de intrinsieke kwaliteit van het plan. In bijzonder waardevolle omgevingen zullen de cultuurhistorische/monumentale overwegingen prioriteit moeten hebben.

Een dergelijk beleid zal niet alleen een herwaardering betekenen van het waardevolle oude, maar ook verrijking door de creativiteit en monumentaliteit van het nieuwe.

- 1) De industriële gebouwen van de wolnijverheid in Tilburg; Rapport van de werkgroep textielindustriële archeologie, uitgebracht door de Gemeentelijke monumentencommissie. In: De Lindeboom, jaarboek III-IV, 1979-1980, p. 11-95.
- 2) Monumentenzorg in Tilburg, (beleidsvisie van de) Gemeentelijke Monumentencommissie, Tilburg, juli 1982.
- 3) A. Plevoets, Tilburg monumentenstad. In: Monumenten, jrg. 5, 1984, p. 18-19.
4. W.L.F. Rietbergen, Behoeftes aan herdefiniëring van verantwoordelijkheden in de monumentenzorg. In: Recreatie en toerisme, ANWB, 1985, nr. 11, p. 548-549.
N. Nelissen, B. Verfürden, Een nieuw perspectief voor de monumentenzorg. In: Recreatie en toerisme, ANWB, 1985, nr. 11, p. 544-547.